

РОЗДІЛ I АРХЕОЛОГІЯ ТА ЕТНОЛОГІЯ

Галушка Н. Б.

УДК 392.34(477.74)''1920/1940''

ДИТЯЧИЙ ПОБУТ ТА ВИХОВАННЯ У СІЛЬСЬКИХ РОДИНАХ 20-40 рр. ХХ СТОЛІТТЯ

(за матеріалами Миколаївського та Кодимського районів
Одеської області)

Стаття присвячена аналізу дитячого побуту 20-40 рр. ХХ століття Кодимщини та Притилигулля. Основна увага приділяється проблемам вихованню дітей в період від народження до підліткового віку, в тому числі вивченню їх житлових умов. Розглядається питання традиційних принципів, методів та форм виховання.

Ключові слова: етнопедagogіка, народне виховання, принципи виховання, дитячий побут.

Виховання підростаючого покоління для кожної нації є важливим складником національної культури. Передача всіх культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадідів є гарантією гармонічного розвитку нації. Незаперечний закон дидактики: пізнання навколишнього світу починається із знайомства з рідною вулицею, селом чи містом, своєю країною, а вже потім — з іноземними, сусідніми краями. Головним соціальним інститутом який займається вихованням підростаючого покоління, як відомо, є сім'я. Саме родина створює всі моральні, етичні, побутові ситуації, які сприяють вихованню тих чи інших навичок та вмій. Однак ситуації різні, залежать від економічних, природно-географічних умов і соціокультурного середовища. На формування дитячої свідомості впливали і предмети, які її оточували і несли певний смисловий зміст, падіння побутового добробуту селянських родин селянської родини 20-х – 40-х років ХХ століття, політичні репресії та культурні перетворення цього періоду, колективізація, голод та війна.

Слід додати ще й регіональну специфіку традиційної культури, а значить і системи виховання, тому питання дитячого побуту у сільських родинах 20-х-40-х років ХХ століття на регіональному рівні для нас є ключовими.

Джерельною базою для роботи послуговували зібрані автором польові матеріали в українських селах Кодимського та Миколаївського районів Одеської області (2009-2012 рр). Обрання для дослідження цих регіонів – лише початок етнопедагогічних розвідок на теренах південно-західної України. У майбутньому вони матимуть продовження в інших частинах степової зони.

Селянська громада 20-40-х років ХХ століття складалася переважно з малих сімей та незначної частини великих (розширених). Велика сім'я, як соціальний інститут розпадається, і фактично втрачає своє суспільне значення. Мала родина складалась з батьків та дітей, кількість яких коливалась від одного до п'яти, і більше. Значного скорочення кількість дітей зазнала у період 1932-1933 рр, в наслідок Голодомору. [9] [11] Селянська родина проживала у невеликих житлах, які складались з однієї чи двох кімнат та сіней (коридор). У такій хаті готували їжу, облаштовували місце для сну, були тут і господарські приміщення. Крім житла сім'я володіла земельним наділом та присадибним господарством. Доглядом за всією власністю займались в тому числі і діти. [9] До колективізації селянські родини могли володіти значними земельними наділами, худобою тощо, але після розкуркулення у власності залишилися незначні залишки майна. [14] Зі заснування колективних господарств була введена обов'язкова трудова діяльність, так звана «норма», яку отримало все доросле сільське населення, в тому числі і діти, які з 12-13 років могли отримувати «неповну норму». [13]

У народній виховній практиці розрізняють такі вікові періоди розвитку: новонароджений (від появи на світ до 10 днів), немовля (грудний вік) — від 10 днів до року, дитинство

— від одного до 10—11 років, отрочтво (підлітковий вік) — від 11—12 до 15—16 років, юність — від 16 до 20—21 року, дорослий вік - від 20—21 до 40 років, зрілий вік — від 40 до 55 років, літній вік — після 55—60 років. Від народження і до юності людина виховується у сім'ї, а потім, як правило, стає на самостійний шлях. Мета і зміст народного виховання мають і певну статеву диференціацію. [17, С. 25]

Залежно від вікового періоду дитині приділяли відповідну увагу, наділяли обов'язками, допускали розваги. Від самого народження дитина оточена родинною опікою. Головною у вихованні була мати, якій протягом перших шести тижнів не дозволяли покидати своє подвір'я, брати воду з криниці тощо, аж до проведення церковного обряду «виводу».

У зв'язку з важким матеріальним становищем, та технічною нерозвиненістю, всіма побутовими благами селяни забезпечували себе самі, виготовляючи саморобні вироби. Дитячі колиски («люльки») виготовляли з лози або лантухів, які не використовувались в господарстві, та чіпляли до сволоку [14]. Люльку застелювали соломною, зверху старими речами («дрантя»), в які і закутували дитину. Під час колисання мати чи бабуса виконували колискових чи побутових пісень. Часто ці пісні народжувались спонтанно, і відображали господарські, побутові та жаргівливі ситуації. Наприклад:

Гойда люлі, гойда люлі,
Гойда, гойда, гойдася, ой дася,
де кобила там лоша,
А кобила в лісі, а лоша у стрісі.[11]
Голі люлю попід сволок,
Мама одна, татів сорок. [12]
Люлі, люлі, прилетіли гулі,
Сіли на ворота
А ворота скрип-сприп,а дитина спит-спит.
[14]

Коли дитина підросте то того віку, що сама може ходити, вона переходила спати на піч чи припічок. На печі могли спати 4-5 дітей, які вкривались витканими з коноплі чи вовни рядном, або пілкою. [9], [11].

Харчування дітей відзначалось простотою. Поділу на дорослу та дитячі їжу не було. Як тільки дитина переставала отримувати материнське молоко, то її переводили на споживання коров'ячого. У період 1932-1933 років, під час Голодомору, в якості їжі виступали будь-які продукти, в тому числі цвіт акації, кропива, бур'яни, жолуді тощо. [12, С.243-251] Багатьох сімей врятувала наявність корови.[1] [7] У врожайні роки, діти харчувались овочами, які вирощували на своїх присадибних ділянках, стравами з кукурудзяної крупи (мамалига, хліб, тощо), пили узвар з фруктів та чай з ромашки, малини, абрикоси та інше.

В період 20-30 х років не багато селянських сімей могли дозволити купити тканину, тому полотно на одяг та рушники робили самостійно на ткацьких верстатах з конопель. З вибіленого в золі та на сонці полотна робили рушники, а з твердішого та міцнішого – одяг. Діти, незалежно від статі, до 6 років носили сорочки, які доходили до колін. Одяг шила мати чи бабуся, або замовляли, і він мав служити кілька років.

Статевої диференціації у дитячому віці щодо зовнішнього вигляду не було. Хлопчикам перші штани шили в 6-7 років. [6]. З семи років діти починали ходити у школу, тому кількість одягу збільшувалась. Хлопчикам шили штани, дівчаткам - спідниці чи сукні, які фарбовували відваром бузини (синій колір, і підперізувались мотузкою. Буденний одяг був мало прикрашений. [15] Щодо взуття, то дуже часто для усіх дітей в родині була одна пара чобіт чи черевик, які носили по черзі, не залежно від статі.

Батьки приділяли увагу і санітарно-гігієнічному вихованню. Обов'язковою була суботня купіль, іноді двічі на тиждень. У якості миючого засобу використовували «луг», який готували з деревного або соняшникового попелу, який

набирали у панчохи чи іншу тканину, і варили в казані. Отриманою сумішшю мили волосся і тіло. Могли використовувати настоянки з трав, таких як ромашка, кропива тощо.

Дівчаткам заплітали коси, так як в усіх було довге волосся, яке від народження не обстригали. [7] Дівчат заплітали один раз на кілька днів, залежало від наявності вільного часу у матері чи старшої сестри. [19] Значною проблемою, була наявність вошей, з яким боролись за допомогою різних засобів.

У народній педагогіці головними методами виховання є праця та власний приклад. Трудову діяльність діти починали рано. Найшвидше діти залучались до роботи, з причини втрати батька, або була велика кількість дітей. Обсяг роботи відповідала віку і статті дитини. Так діти до чотирьох років, займались легкою роботою, наприклад, носили воду на поле селянам, доглядали домашню птицю, навесні збирали гусинь з дерев, відганяли горобців з конопель тощо. До 10 років активніше залучались до дорослих занять, зокрема випасу худоби, свиней, заготівля дров, збору бур'яну, обробки власного поля тощо. Привчали до традиційних ремесел, таких як вишивання, ткацтво, гончарство. [7] Часто в цьому віці діти допомагали батькам виконувати колгоспну норму роботи. У віці від 10 до 15 років, підлітки виконували усі види дорослої праці, в тому числі могли самостійно працювати в колгоспі. Дівчата повністю відповідали за догляд молодших братів та сестер. [2]

Перехід до дорослого життя, дівування починалось після 15 років, або з періоду залучення до дорослої роботи.

У такій робочій активності знаходили діти час і для розваг. Популярні ігри відображали сімейний, господарський, та суспільний побут. Розвивали дитячий розум, кмітливість, моторику. Зокрема, поширеними на всій досліджуваній території були ігри – гарбузики, свинки, жмурки, котирки та інші. Переважали колективні ігри, без статевого розділення.

Іграшок було мало, в основному, саморобні. Дівчата полюбляли гратись ляльками з «дрантя» або з кукурудзяних качанів. [2] Хлопцям майстрували дерев'яні возики, свистки тощо. Досить рано батьки вводили дітей у громадське життя, показуючи своїм прикладом правильні зразки поведінки. Діти з дорослими відвідували віче, весілля, але ніколи їм на цих подіях не приділялось головної уваги. Їх завжди відділяли від дорослих, вважаючи, що дітям не варто слухати дорослі розмови. [3]

Отже, репрезентований польовий матеріал свідчить, що народна педагогіка Кодимщини і Притилігулля, базувалась на традиційних принципах, методах та формах виховання молодого покоління. Побут дітей у зазначений період незважаючи, на важку економічну ситуацію, характеризується природовідповідністю та зв'язком з життям. У народній педагогіці головним методом виховання є праця та власний приклад. При наділені дітей обов'язками враховувались вікові та індивідуальні особливості вихованців. Принципи, методи та форми виховання поєднували в собі педагогічне керівництво з розвитком самостійності та ініціативи дітей, були послідовними та систематичними.

Galushka N. B.

CHILDREN'S LIFE AND EDUCATING IN RURAL FAMILIES 20-40 YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY

(based on Mykolayiv and Koduma districts of Odessa region)

Summary

This article focuses on child welfare 20-40 years of the twentieth century and Kodymschyny Prytylyhullya. Main focus is on educating children in the period from birth to adolescence, including their living facilities, employment, games. Considered questions of traditional principles, methods and forms of education.

Keywords: *ethnopedagogical, public education, principles of education, children's life.*

**ДЕТСКИЙ БЫТ И ВОСПИТАНИЕ В СЕЛЬСКИХ
СЕМЬЯХ 20-40 ГГ XX ВЕКА (по материалам
Николаевской и Кодимского районов Одесской области)**

Реферат

Статья посвящена анализу детского быта 20-40 гг. XX века Кодимщины и Притилигулля. Основное внимание уделяется проблемам воспитания детей в период от рождения до подросткового возраста, в том числе их бытовых условий. Рассматривается вопрос традиционных принципов, методов и форм воспитания.

Ключевые слова: этнопедагогика, народное воспитание, принципы воспитания, детский быт;

Джерела та література

1. Байрак Галина Олександрівна, 1938 р.н. с. Андрієво-Іванівка, Миколаївського р-ну Одеської обл.
2. Войтина Ганна, 1919 р.н. с.Стрюкове, Миколаївського р-ну Одеської обл.
3. Гайдай Галина Петрівна, 1930 р.н. с.Каховка, Миколаївського р-ну Одеської обл.
4. Грушевський М. Ф. Дитина в звичаях та віруваннях українського народу. Матеріали з полудневої Київщини / М. Ф. Грушевський, З. Ф. Кузеля // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1906. – Т. 1. – С. 18-65.
5. Заглада Н. Побут селянської дитини. Матеріали до монографії с. Старосілля / Н. Заглада // Матеріали до етнології. – К., 1929. – Вип.1 – 260 с.
6. Занудний Микола Іванович, 1937 р.н., с.Андрієво-Іванівка, Миколаївського р-ну Одеської обл.
7. Казновська Ніна Дмитрівна, 1949 р.н. с. Баштанків, Кодимського р-ну Одеської обл.

8. Кісь О. Особливості соціалізації дівчаток в українській сім'ї XIX – початку XX ст. / О. Кісь // Етнічна історія народів Європи. Традиційна етнічна культура слов'ян: збірник наукових праць. – К. : Стилос, 1999. – С. 49-55.
9. Кодимський р-н, Одеської області, польові матеріали автора, 2012 року
10. Кузеля З. Про студії над дітьми / З.Кузеля // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1907. – Т. 9. – С. 11-23.
11. Кушнір Вячеслав Григорович, 1951 р.н. с. Олександрівка, Кодимського р-ну.
12. Кушнір В. Г. У скорботних 1932-1933 роках (Миколаївський район Одеської області) / В.Г. Кушнір, Н. О. Петрова, В. М. Поломарьов. – Одеса : КП ОМД, 2008. – 298 с.
13. Миколаївський р-н, Одеської області, польові матеріали автора, 2009 року
14. Олійник Ганна Омелянівна, 1928 р.н, с.Івашків, Кодимського р-ну Одеської обл.
15. Палясна Ганна Юхтимівна, 1927 р.н. с.Івашків, Кодимського р-ну Одеської обл.
16. Подульська Ксенія Михайлівна, 1939 р.н. с.Івашків, Кодивського р-ну Одеської обл.
17. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка: навч.-метод. посібник / М.Г. Стельмахович. - К. : ІЗМН, 1997. - 232 с.
18. Сявавко Є. І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку / Є.І. Сявавко. – К. : Наукова думка, 1974. – 151 с.
19. Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н. с.Стрюкове, Миколаївського р-ну Одеської обл.